

Výzkumný záměr 0002322103

Výzkum a vývoj nových postupů v ochraně a konzervaci vzácných písemných památek

Zpráva za rok 2006
Připravil Jerzy Stankiewicz

Konstatační část

Fond Národní knihovny obsahuje velké množství rukopisných a tištěných dokumentů. Vedle knih a rukopisů historické hodnoty, map a grafických archivních materiálů jsou zastoupeny moderní publikace jako noviny, periodika a knihy. Ve sbírkách je obsaženo široké spektrum organického materiálu, od různých druhů papíru pocházejícího ze západu i východu, po papyrus, různě připravované pergameny, kůže, palmové listy, dřevo atd. Je třeba konstatovat, že postupná degradace a zhoršování stavu materiálů jsou nevyhnutelné. Cílem konzervace je pokud možno zpomalit tento proces a kontrolovat ho. Je proto primárním účelem tohoto projektu zajistit co nejlepší podmínky pro ochranu sbírek, tak jak bylo uvedeno v rozhodnutí ministerstva kultury:

„Předmět řešení výzkumného záměru: Nové postupy v ochraně a konzervaci písemných památek mají přispět k ochraně a záchraně našeho kulturního dědictví uloženého v knihovnách a dalších kulturních institucích. Pozornost je věnována samotné podstatě jejich existence, tedy fyzickému uchování objektů včetně všech materiálů, ze kterých byly vytvořeny. Jedná se jednak o preventivní opatření vedoucí k ochraně fondu jako celku, zejména zlepšení klimatických podmínek a forem uložení fondů a jejich monitorování, dále pak stanovení míry poškození písemných památek a výzkumu a vývoje konzervátorských metod vedoucích k jejich záchraně.“

Vstupní data

Tohoto cíle je možné dosáhnout důkladným prozkoumáním a poznáním sbírek a jejich fyzického stavu v průběhu provedených konzervátorských průzkumů a postupech vypracovaných na základě takto získaných informací a zkušeností. Část těchto informací, tak nutných pro správné vyhodnocení změn, které způsobil čas, je možné získat z konzervátorské dokumentace z minulých dob.¹

Prvním krokem na této cestě bylo získat informace na základě dlouhodobého sledování podmínek v depozitářích. Poté následovala příprava pro testování případné kontaminace polutanty. V průběhu roku 2006 byly prostory depozitářů podrobeny rozsáhlému čištění (více než 1500 m² bylo připraveno k nainstalování kuponů testujících polutanty). Měření vzdušných polutantů bylo objednáno v ČHÚ (Českém hydrometeorologickém ústavu) a výsledky budou zhodnoceny na základě srovnání s testem, který v roce 1991 provedl Chemoprojekt. Konečné zhodnocení by mělo zahrnovat úroveň znečištění vnějšího prostoru obklopujícího komplex Klementina a možné jeho navýšení kvůli zvýšení objemu motorové dopravy v této části Prahy. Na druhé straně probíhal zkušební proces systému ochranných obalů^{2,3,4}), včetně

¹ Jan Novotný, Metodika a dokumentace stavu poškození fondů, konzervátorské průzkumy

² Magda Součková, Zkvalitnění vlastností krabic pro ochranu písemných památek

možného použití vakuového balicího systému (bez přístupu kyslíku). Dále pokračovaly standardní testy pro případnou mikrobiologickou kontaminaci jak depozitáře samotného, tak i materiálů uložených v uzavřených krabicích.

Ve spolupráci s PhDr. K. Boldánem z Oddělení rukopisů a starých tisků jsme se rozhodli vypracovat průzkum fyzického stavu knih františkánské knihovny z Českého Krumlova, které jsou od poloviny 20. století deponovány v Národní knihovně ČR⁵.

Průzkum sbírek nás upozornil na další problémy, a to na stav Vyšehradského kodexu a Pasionálu abatyše Kunhuty, jejichž řešení bylo nalezeno díky konzervaci *in situ*. Připravovaná digitalizace těchto objektů vyžadovala alespoň jejich částečnou konsolidaci (⁶Jana Dvořáková). Plánovaná digitalizace těchto objektů postavila tým před další problém: stabilizovat klimatické podmínky v digitalizačních prostorách. Testy prováděné na digitalizačním pracovišti jasně ukazují, že klimatické podmínky nejsou dostatečně stabilní a vyžadují dodatečnou úpravu. Z tohoto důvodu bylo zadáno vypracování návrhu na stabilizaci klimatických podmínek v tomto prostoru a na základě této studie bude v příštím roce v rámci revitalizace areálu Klementina zajištěn adekvátní postup.

Další aspekty konzervace *in situ* byly zahrnuty v práci dalších dvou členů týmu Jarmily Procházkové⁷ a Ondřeje Lehovce⁸. Jejich počáteční práce o změně optických a fyzických vlastností papíru vlivem vodného čištění (Procházková) a o nutnosti odstranění produktů degradace před upevněním papírové struktury (Lehovec) bude pokračovat v příštím roce (restaurování knižního bloku).

Během tohoto roku se ošetření barevné vrstvy soustředilo hlavně na dva aspekty – získání zkušenosti v mikroskopických technikách (studijní exkurze v Polské národní knihovně) a přípravu organických barviv podle tradičních receptů. Během naléhavého ošetření Vyšehradského kodexu byla rovněž zpracována mikrofotografická dokumentace barevných vrstev miniatur. V příštím roce budou barviva aplikována na vzorky pergamenu podle tradičních iluminačních technik a bude testována jejich stabilita.

Nelze vždy činit striktní rozdíl mezi oběma oblastmi konzervace a to, co může být příležitostně považováno za preventivní opatření, může se někdy zdát jako aktivní krok. Zajištění stabilních klimatických podmínek nebo příprava depozitářů pro nainstalování testovacích kuponů může být také považováno v zásadě za konzervaci *in situ*. Na druhé straně limitované ošetření *in situ* tak jak bylo provedeno u Pasionálu abatyše Kunhuty a Vyšehradského kodexu může být považováno za preventivní konzervaci *par excellence*.

Řešitelský tým

Také v tomto roce došlo v řešitelském týmu ke změnám. V květnu 2006 opustila tým Ing. Králová, která ukončila svůj pracovní poměr s Národní knihovnou. Od ledna 2007 bude nahrazena Ing. Martinou Ohlídálovou, která začne pracovat v NK na plný úvazek. V současné

³ Petra Vávrová, Martina Ohlídálová, Výzkumný úkol v rámci výzkumného záměru NK ČR

⁴ Jan Franc, Indikace znečišťujících látek a plísňové kontaminace v ovzduší jako významný faktor pro zlepšení stavu knihovních fondů v Národní knihovně ČR

⁵ Jana Dvořáková, Konzervátorské metody prováděné in situ

⁶ Jana Dvořáková, Op.cit.

době má tým tyto členy: Jana Dvořáková, Jana Dřevíková, Jan Novotný a Ondřej Lehovec. Jarmila Prochazková , Magda Součková , Petra Vávrova , Martina Ohlidalová a Jerzy Stankiewicz - všichni za restaurátorské oddělení. Jan Franci a Milan Sova za oddělení péče o novodobé fondy, Kamil Boldán za oddělení rukopisů a starých tisků. Externím spolupracovníkem tak jako v minulém roce zůstává Jiří Neuvirt. „Byl vypracován a ověřen postup odkyselování *in situ* s použitím techniky vakuového balení. Postup umožňuje rovnoměrné odkyselení v celém objemu knihy. U silných svazků je možné postupovat *per partes*. V příštím roce se chceme zaměřit na možnost modifikace odkyselovacího papíru, s cílem dodání alkalické rezervy do odkyselovaného materiálu a provést a vyhodnotit testy urychleného stárnutí“.⁷

Finanční prostředky přidělené tento rok na tento project byly použity na nákup technologie¹⁰ (1 570 000 Kč), materiálu (658 000 Kč) a na služby (700 000 Kč). Pro fyzické ukládání sbírky negativů, která obsahuje více než 6 000 ks skleněných desek a plošných filmových negativů byl objednan úložný krabicový systém od firmy Kug-conservation. Plán investic na tento rok byl změněn kvůli připravovanému stěhování restaurátorského oddělení zpět do areálu Klementina v roce 2007. Proto jsme se soustředili v tomto roce na nákup výpočetní techniky. Například pro účely analytických postupů byla zakoupena digitální kamera DP 71 pro mikroskop Olympus (368 427). Pro skenování, dokumentaci a ukládání negativů na skleněných deskách z knihovní sbírky byla zakoupena za 499 997 000 Kč soustava počítače MAC se skenerem Epson a tiskárna. Podrobný popis zakoupené technologie a materiálu jsou obsaženy v tabulkách 1 a 2.

⁷ Jiří Neuvirt, Odkyselování 2006